

právě regionální elity i mocné oligarchické skupiny dokázaly nabídnout větší organizační potenciál.

K Halově metodologii jistě zazní mnohé výhrady a je zřejmé, že jeho důraz na vliv regionálních struktur vychází z jeho druhého dlouhodobého zájmu o etnický faktor v ruské a sovětské politice (Halova jazyková výbava sestává mimo jiné z uzbečtiny a ázerbájdžánštiny). Přesto je kniha velmi zajímavým pohledem na širší institucionální rámec současného Ruska, který lze díky podrobnému popisu všech souvislostí doporučit i těm, kdo se tématu věnují spíše okrajově.

Barbora Umancová

Janatková, Alena. – Kozińska-Witt, Hanna, Hrsg. **Wohnen in der Großstadt 1900–1939. Wohnsituation und Modernisierung im europäischen Vergleich.** Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006. 474 s.

Sborník o bydlení ve velkoměstech přináší 21 příspěvků z konference konané v Centru dějin a kultury středovýchodní Evropy (GWZO) na univerzitě v Lipsku v roce 2001. Sleduje bytovou situaci v evropském velkoměstě na pozadí industrializace, urbanizace a modernizace společnosti a odhaluje některé zvláštnosti „bytové revoluce“ počátku 20. století. Tematizována je především otázka růstu měst, s tím související palčivý problém bytové krize a hledání kapacit pro rozrůstající se řady dělnictva a otázka segregace městského obyvatelstva do velkých čtvrtí. Urbanisty nové výstavby zaměstnávala otázka levného, zdravého – tj. hygienického – bydlení pro dělníky a problém chybějící infrastruktury. Řada příspěvků se zabývá městskými i státními iniciativami v otázce financování nové výstavby, která postupně směřovala k jejímu subvencování z veřejných rozpočtů.

Sborník zkoumá svůj předmět „v evropském srovnání“, ale z perspektivy vybraných zemí a měst převážně středoevropského regionu. Za cíl si klade hledat ve vývoji bytové otázky jednotlivých velkoměst všeobecnější tendence. Jejich přítomnost autoři předpokládají už s ohledem na ráz modernizace a reformního hnutí v bytové problematice: ta se díky rostoucí mezinárodní spolupráci a komunikaci aktérů stávala otázkou evropskou a kolektivní. Autoři někdy srovnávají se západoevropskými modely a vzory (např. zahradní města v Anglii), jindy systematicky srovnávají vývoj dvou a více velkoměst, další se sice drží problematiky jednoho města nebo regionu, předmětem srovnání je však dvojí politická konstelace – zejména pokud jde o polská města před a po roce 1918. Čtenář postupně získává představu o zvláštnostech ve vývoji středoevropského regionu na jedné straně a společných evropských trendech na straně druhé. Problematiku bydlení ve středoevropských městech ovlivňovalo i národnostní složení měst nebo skutečnost, že

národotvorný proces tu byl dovršen až po 1. světové válce. Architektura zapojila do procesu národní identifikace nových států, jak ukazují někteří autoři sledováním jejích „národních stylů“.

Z titulu knihy nepřesně vyplývá zkoumané období let 1900–1939. Ve skutečnosti se řada příspěvků poměrně obsírně zabývá též předcházejícím vývojem. Název je zavádějící, neboť příliš generalizuje a nereflakuje výchozí zadání projektu, kterým je „Kulturní pluralita, národní identita a modernizace v metropolích středovýchodní Evropy 1900–1930“. Většina autorů se věnovala především zvláštnostem ve vývoji velkoměst střeoevropského regionu, například již zmiňovanému problému etnické plurality a národní identity, a tyto zvláštnosti lze také chápat jako společného jmenovatele všech referátů.

Sborník je uspořádán do čtyř tematických oddílů, toto členění je ale třeba chápat s rezervou. Mnoho autorů totiž svůj okruh přesahuje, více či méně se přibližují jinému, někdy jsou zase příspěvky tematicky natolik výjimečné, že by si žádaly svůj zvláštní oddíl. Editorky sborníku k tomu v předmluvě uvádějí, že svazek vznikl na základě diskuzí a referátů v rámci interdisciplinárního zasedání a příspěvky reprezentují obsírné spektrum výzkumných přístupů, tradic, metod a otázek. Potencionální kritiku jisté nesystematičnosti či neuspořádanosti tak předjímá úvodní kapitola od Aldeheid von Saldern, ve které autorka staví všechny příspěvky do jednoho rámce vzájemných vztahů a souvislostí.

Příspěvky prvního okruhu sborníku se na příkladech Varšavy, Terstu či Lvova zabývají otázkou sociálně-prostorové segregace – vznikem velkoměstských čtvrtí, procesy kulturní adaptace přistěhovalců na městské prostředí, procesy suburbanizace a vznikem předměstských lokalit. Autoři vykreslují podobný model: v důsledku industrializace závratně rostl ve městech počet obyvatel, kapacity bydlení se vyčerpaly, nově příchozí se koncentrovali do chudinských čtvrtí a jejich tíživá situace se dostala do pozornosti sociálních reformátorů, architektů atd. Svěbytnou alternativou k přelidněným městským centrům a chybějící zeleni se stalo osidlování okrajových částí, které se nevyznačovalo takovou sociální homogenitou, jakou měly centrální městské čtvrti. Na příkladech jednotlivých měst pak autoři dokládají, jak významně se na formování městského prostoru podílely i takové faktory jako etnický profil měst nebo chybějící koncept v plánování městské správy.

Ve druhém oddílu dominuje téma komunální politiky ve spojitosti s bytovou výstavbou a budováním městské infrastruktury (voda, energie). Opět převládá jeden model: zatímco před 1. světovou válkou byla výstavba převážně v rukou privátních osob, případně družstev, po roce 1918 se všude začala uplatňovat státní a městská regulace. Autoři se zabývají otázkou rozvoje „malého bydlení“ (Hana Kozińska-Wittová tak činí na příkladu Krakova) a znovu dokumentují, jak podstatně bytovou politiku ovlivňovaly lokální konflikty (Anna Bitner-Nowaková analyzuje germanizační tlak v Poznani, který zasáhl i bytovou výstavbu). Andreas R. Hofmann ukazuje zajímavým srovnáním dvou průmyslových center, Brna a Lodže,

rozdílné průběhy industrializace a rozvoje měst: zatímco v Brně vidí analogii s vývojem ve střední a západní Evropě, Lodž čtenářům představuje jako zvláštní unikát – město nemělo na počátku 19. století ani tisíc obyvatel, a tak zde industrializace a urbanizace probíhala zvláště divoce a s katastrofálními důsledky.

Převládajícím tématem statí třetího oddílu je modernizace bydlení. Rozdílné jsou však autorské úhly pohledu. Někteří představují modernizaci, která se pomalu zakotvila v agendě městských zastupitelstev – budování technických sítí a hygienických standardů, jiní modernizaci ve smyslu funkčního, racionálního, i když malého bydlení – úkol, který zaměstnával především dobové architekty a stavitele. Alena Janatková se zabývá otázkou výstavby malých bytů v meziválečném Československu – z hlediska státní podpory i z pozice architektonických škol. Hodnocen je dopad modernizace na jednotlivce: elektrifikace domácnosti přispěla k efektivitě domácích prací a tím i zlepšení postavení žen.

Poslední oddíl publikace měl obsáhnout příspěvky, které analyzují nebo se dotýkají bydlení specifických vrstev společnosti. Tato část ale působí nejméně vyváženě a autoři v ní tematizují natolik specifické problémy, že vypadá z rámce „bydlení v evropském srovnání“. To neznamena, že by tento oddíl úplně postrádal širší evropský rozměr. Například Kazimierz Karolczak popisuje výstavbu paláců ve Lvově v kontextu se změnou postojů aristokracie k městskému prostředí v časech byrokratické a modernizace Rakousko-Uherska. Do závěrečné části byl zařazen i příspěvek Iris Mederové o Josefu Frankem a architektech vídeňské školy „skeptické moderny“. Tento liberální, převážně židovský okruh architektů autorka představuje jako „specifickou vrstvu“ stavitelů, alternativu k dogmatickým sociálním reformátorům a modernistům. Studie „Paying the rent“ Håkana Forsella, rozvíjející problematiku placení nájemného ve Stockholmu, pak působí přece jenom trochu exoticky výběrem modelového města mimo středoevropský region, i když tematicky mu vzdálen není.

Přes určitou neuspořádanost a tematickou nevyváženost, které lze zdůvodnit právě interdisciplinárním rázem kolektivu autorů, je sborník zajímavým a užitečným zdrojem informací. Čtenář získá z publikace jasný obrázek o komplikovaných začátcích moderního urbanismu a začne se více rozhlížet „po svém městě“.

Daniela Richterová

Kriiska, Aivar, et al., eds. **Eesti ajaloo atlas**. Tallinn: Avita, 2006. 137 s.

Atlas se z velké části zabývá estonskou historií, ale částečně i dějinami celé Evropy. Na atlase pracoval kolektiv autorů, z nichž každý se specializuje na jiné období. Atlas obsahuje mapy zobrazující území dnešního Estonska od doby